

સ્ત્રી ભ્રૂણ હત્યા: માનસિકતામાં બદલાવ એ જ નિવારણ

ડૉ. દીપિકાબહેન રાઠોડ

વ્યાખ્યાતા,

એસ.એમ.એન.કે.દલાલ

એજ્યુકેશન કૉલેજ ફોર વિમેન,

૧. પ્રાસ્તાવિક

“પુરુષ ઘરનું આંગણું, નારી ઘરનો મોભ,
નારી શક્તિનું રૂપ છે, ન ભૂલો એના જોમ.”

ગૃહિણીની કાર્ય કુશળતા, યોગ્યતા વગેરે પર જ ઘરની ઉન્નતિ, પ્રગતિ, સુખ, દુઃખ, હાનિ, લાભ વગેરેનો આધાર છે. નારી ઘરની નિયામક છે. તે બધી રીતે ઘરનું નિયંત્રણ કરે છે. ઘરના બધા કામોની દેખરેખ, વ્યવસ્થા, સંચાલન, અને જવાબદારી તેના પર છે. જો સ્ત્રી જ નહીં રહે તો ભાવિ સમાજ અંધકારમય બની જશે. સમાજમાં નારી ભ્રૂણ હત્યાનું દૂષણ ઝડપથી પ્રસરી રહ્યું છે. આ સમસ્યા પર ગંભીર ચિંતન કરી તેના વિરુદ્ધ જુબેશ ઉઠાવવા સૌએ સક્રિય થવાની જરૂર છે. શું સ્ત્રી વિહોણી દુનિયાને આપણે કલ્પી શકશું? સિંહા (૨૦૦૭)ના અહેવાલ અનુસાર ભારતમાંથી ૫૦ લાખ સ્ત્રીઓ ગૂમ થઈ છે. આ જ ગણિતને આગળ ચલાવીએ તો આપને ભારતમાંથી માત્ર આ પાંચ વર્ષમાં કેટલી બાળકીઓને જન્મતા પહેલા જ મોતને ઘાટ ઉતારી દીધી હશે. ભારતમાં સ્ત્રી ભ્રૂણ હત્યાની સમસ્યા કેટલી ગંભીર છે તે આ વિશ્વસનીય આંકડા પરથી સ્પષ્ટ થાય છે. છોકરીઓની સંખ્યાના ઘટાડામાં ગુજરાતનું સ્થાન દેશભરમાં ત્રીજા નંબરે છે.

પ્રસ્તુત વિષયના સંદર્ભમાં સ્ત્રીઓ વિનાના સમાજની કોઈ પણ માણસ એક કલ્પના કરે તો એક ભયાનક સમાજનું જ ચિત્ર આપણી સમક્ષ ખડું થશે જેનો વિચાર માત્ર ધૂજાવી દે તેવો છે. એક સામાન્ય જ કલ્પના રજૂ કરીએ તો!

- દુનિયામાં સ્ત્રી જ ન હોય તો સંસાર, વંશવેલો કશું જ સંભવિત નથી. માતા, બહેન, પત્ની વગેરે સ્ત્રી સંબંધોની ઓથે જ આ સંસાર ટકી રહ્યો છે. જીવ જ જીવ ને જન્મ આપી શકે. મૃત પદાર્થમાંથી કદી જીવન ન સંભવે.
- ભવિષ્યમાં લાખો વાંઢાઓ વિલાપ કરતા હશે કે : ” દયાળુ દીકરીવાળા દયા વાંઢા પર લાવો, હવે તો હદ થઈ છે, અમોને કોઈક પરણાવો.”
- સમાજમાં દીકરીની સંખ્યા ઓછી થતા સ્ત્રી-પુરુષોમાં જે સમાનતા રહેલી છે તેમાં અસમાનતા આવશે અને અનેક વિષમતાઓ જન્મ લેશે.
- સ્ત્રી ભ્રૂણ હત્યાનો સિલસિલો આમ જ ચાલુ રહેશે તો ગાંડાઓ અને જાતીય ગુનેગારોમાં બેહદ વધારો થશે. પુરુષોની સામે મહિલાઓનું પ્રમાણ ઓછું થઈ જવાથી જાતીય ગુનાઓ વધશે અને છોકરીઓની સલામતીનો પ્રશ્ન ઉદભવશે.

ભારતીય સંદર્ભમાં પ્રથમ સ્ત્રી ભ્રૂણ હત્યાના કારણોને તપાસીએ તો જ તેનું સાચી દિશામાં નિવારણ વિચારી શકાય અને તેના પગલાં ભરી શકાય.

૨. સ્ત્રી ભ્રૂણ હત્યાનાં જવાબદાર કારણો

- UNPF (યુ. એન. પોલ્યુશન ફંડ) દ્વારા ભારતમાં જે સર્વે કરાયો છે તેમાં સ્ત્રીઓનો જન્મદર ઓછો હોવાના કારણમાં મુખ્ય કારણ દહેજપ્રથા હોવાનું જણાવ્યું છે. સૌ કોઈ જાણે છે કે ચોક્કસ પ્રાંતમાં દીકરી પાછળ કરિયાવર, દહેજમાં લાખો રૂપિયા ખર્ચવા પડે છે. આ મહત્વનું કારણ માની શકાય.
- ભારતમાં અંધશ્રદ્ધા અને અજ્ઞાનતાનું પ્રમાણ વધુ છે તેથી પુત્રને 'ઈશ્વરની ભેટ' ગણવામાં આવે છે. 'પુ' નામના નર્કમાંથી ઉગરવા પુત્ર દ્વારા પિંડદાન દેવું જરૂરી છે. પુત્ર જ અગ્નિદાહ આપે, અને ઘડપણની લાકડી દીકરો બની રહે. તેવી માન્યતા પ્રચલિત હોવાને કારણે અશિક્ષિત સહીત શિક્ષિત લોકો પણ સ્ત્રી ભ્રૂણ હત્યા કરાવે છે.
- ભારતીય સમાજમાં દીકરીને નાણાકીય બોજ ગણવામાં આવે છે. વળી, સમાજમાં સ્ત્રીઓની આત્મહત્યામાં લગભગ ૯૦ ટકા બનાવોમાં સાસરિયાનો ત્રાસ અથવા તો દહેજ કારણભૂત હોય છે. આથી એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે દીકરીને તેના સાસરિયામાં મરતી જોવી તેના કરતાં તેને જન્મ પહેલા જ મારી નાખવી એ વધારે સારું છે. આમ સ્ત્રી બાળકી પ્રત્યેનો પૂર્વગ્રહ આર્થિક કારણો પર આધારિત છે.
- વૈજ્ઞાનિક સંશોધનકારો સ્ત્રી ભ્રૂણ હત્યા માટે જન્મ પૂર્વે જાતિનું પરીક્ષણ કરવા માટેની 'અલ્ટ્રાસાઉન્ડ ટેકનોલોજી' માં થઈ રહેલા મોટા પાયાના દુરુપયોગને જવાબદાર ગણાવે છે.
- વર્તમાન સમયમાં કમ્પ્યુટર, મોબાઈલ વગેરે જેવા અદ્યતન ઉપકરણોને લીધે સમાજમાં વિકૃતિ ધરાવતા માનવીઓનું પ્રમાણ વધી રહ્યું છે. આથી ઘરની બહાર ગયેલી દીકરી સલામત ઘેર પછી ફરશે કે કેમ એ ચિંતા કોરી ખાય છે, પરિણામે પુત્રીની સલામતીની ચિંતા વાલીઓ માટે ચિંતા ન બની જાય એ માટે 'દેખવું નહીં અને દાઝવું નહીં' એ ન્યાયે તેઓ આવું પગલું ભરવા પ્રેરાય છે.
- પુરુષપ્રધાન સમાજમાં સ્ત્રીઓ પ્રત્યેની ઉપેક્ષા પણ જવાબદાર છે. સમાજમાં પુત્રની સરખામણીમાં પુત્રી પાછળ ભોજન, આરોગ્ય, શિક્ષણ વગેરેમાં ઓછું ધ્યાન અપાય છે. પરિણામે માતા જલ્દી સ્ત્રી ભ્રૂણ હત્યા કરાવવા તૈયાર થઈ જાય છે.
- 'દીકરી વ્હાલનો દરિયો' હોવા છતાં ૨૧ મી સદીના સ્વાર્થી માં-બાપને પુત્રી 'પારકી થાપણ' જણાય છે. અને પુત્ર જ ઘડપણમાં 'લાકડીનો ટેકો' જણાય છે. એ માટે પણ તેઓ પુત્રની એપણા રાખી સ્ત્રી ભ્રૂણ હત્યા કરાવે છે.
- વાત્સલ્ય મૂર્તિ સમાન 'મા' પોતે સ્ત્રી હોવા છતાં સ્ત્રી હોવાનો અહેસાસ ભૂલી જઈ, કુટુંબીઓના દબાણ હેઠળ કે ત્રાસને લીધે સ્ત્રી ભ્રૂણ હત્યા કરાવે છે. આ પણ એક જવાબદાર કારણ ગણી શકાય.
- વિજ્ઞાનની ટેકનીકે એટલી બધી સગવડ ખૂબ સરળતાથી ઉભી કરી નાખી છે કે જેનાથી ગર્ભ હત્યા સરળ બની ગઈ છે. રસ્તા પર ચાલતી સ્ત્રીઓ પણ આ કરાવી શકે છે. દીકરાની જંખનામાં આ રીતે દીકરીની વારંવાર ભ્રૂણ હત્યા કરાવી નાખે છે. સ્ત્રી ભ્રૂણ હત્યાનું આ જવાબદાર કારણ તો વિજ્ઞાન કળાનો આધુનિક મહા અભિશાપ ગણાવી શકાય !
- રૂપિયાની લાલચમાં ડોક્ટર 'જય માતાદી' અથવા 'જયશ્રી કૃષ્ણ' બોલે એટલે સમજી જાય કે આવનારું બાળક છોકરો છે કે છોકરી ! તબીબો આવા સંકેતો આપીને 'એમટીપી' એક્ટ ૧૯૭૨ના અને ૨૦૦૪ના કડક ધારાઓને હાથતાળી આપી રહ્યા છે. પરિણામે સમાજમાં સ્ત્રી ભ્રૂણ હત્યાના કેસો વધી રહ્યા છે.
- અંધશ્રદ્ધાથી ઘેરાયેલી સ્ત્રી, કુરિવાજોમાં સપડાયેલી – સમાજનો દર ધરાવતી તેમજ પુરુષપ્રધાન સમાજમાં કચડાઈને જીવવા ટેવાયેલી સ્ત્રીને લીધે જ આજે સમાજમાં સ્ત્રી ભ્રૂણ હત્યાનું પ્રમાણ વધ્યું છે.

આ સમગ્ર કારણો ભારતીય માનસિકતાનું જ પ્રતિબિંબ છે. આ જ રૂઢિગત વલણ અને માન્યતાઓમાં પરિવર્તન લાવવાથી જ આ સમસ્યાનું નિવારણ લાવી શકાશે.

૩. સ્ત્રી ભ્રૂણ હત્યાના નિવારણ માટેના ઉપાયો

સ્ત્રી ભ્રૂણ હત્યાનું દૂષણ સમાજમાં ઝડપથી પ્રસરી રહ્યું છે. આ સમસ્યા પર ગંભીર ચિંતન કરી તેના વિરુદ્ધ ઝુંબેશ ઉઠાવવા તબીબી ક્ષેત્રના નિષ્ણાંતો સહીત માતા-પિતા સૌએ સક્રિય થવાની જરૂર છે. અને એક આલ્વાન તરીકે ભારતીય માનસિકતાને જડમૂળથી બદલવાની જરૂર છે. નીચેના ઉપાયો તરફ દ્રષ્ટિપાત કરીએ.

- નારી ભ્રૂણ હત્યા સામેની આ ઝુંબેશમાં તબીબી ક્ષેત્રના નિષ્ણાંતોએ સ્વૈચ્છિક રીતે હાથ મીલાવવાની તાતી જરૂર છે. જ્યારે પતિ – પત્ની જાતિ પરિક્ષણ માટે આવે ત્યારે તબીબોએ પતિ – પત્નીને એવું સમજાવવા કોશિશ કરવી જોઈએ કે દીકરીને ‘પરાયું ધન’ નહીં, પણ ‘પોતાનું ધન’ સમજે, દીકરી જન્મવાની છે એ જાણીને યુગલ ગર્ભપાત કરાવવાની ઈચ્છા દર્શાવે તો એને અનૈતિક ગણી તબીબે જોરદાર વિરોધ કરવો જોઈએ.
- ભ્રૂણ હત્યા વિષયક સાહિત્ય સર્જવા તેમજ સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓ જ્યારે શૈક્ષણિક શિબિરો, બેઠકો, અને કાર્યશિબિરોનું આયોજન કરે ત્યારે ડોક્ટરો એમને મદદ કરી આ સમસ્યાના ઉકેલ માટે સહાયરૂપ થઈ શકે.
- દરેક હિંદુ પુરુષ ‘પુ’ નામના નર્કમાંથી છૂટવાની ઈચ્છા ધરાવે છે. તેથી એ પુત્રની ઝંખના સેવે છે. આમ કરતા તે પુત્રી તરફ ઉદાસીન થઈ જાય છે_ ને એની ગર્ભમાં હત્યા કરાવી નીચામાં નીચા નર્કને લાયક બને છે. આવી માનસિકતા પ્રત્યે વાલીઓને સભાન બનાવી આ પાપ કરવામાંથી ઉગારી શકાય.
- દીકરો – દીકરી એક સમાનની સંકલ્પના માતા – પિતા, સાસુ સહિત સૌ કોઈ સમજે, સમજાવે તો સ્ત્રી ભ્રૂણ હત્યાના મહાપાપનો સિલસિલો વધતો અટકે.
- સ્ત્રી બાળકને આર્થિક બોજમાંથી આર્થિક સંપત્તિમાં ફેરવી નાખવામાં આવે તો આ દૂષણને અસરકારક રીતે મીટાવી શકાય.
- સરકારે દીકરીઓ માટે અનેક વિધ સવલતો આપવી જોઈએ. જેવી કે, મફત કેળવણી, વધારાનું ખાદ્યાન્ન, કરરાહત, એક કે બે સ્ત્રી બાળક ધરાવતા ગરીબ માં બાપને ઘડપણમાં થોડી આર્થિક સહાય મળે, જેથી તેઓ પુત્રનો આગ્રહ જ ન રાખે.
- જો કે સરકારે જાતિ નિર્ધારણ સામે કાયદો કરીને અને તે અંગેના દવાખાના સામે કઠોર કાર્યવાહી કરવાનો માર્ગ અપનાવીને પણ સાચી દિશામાં પગલું તો ભર્યું જ છે. આ કાયદાઓનો કડક અમલ કરાવીને સ્ત્રી ભ્રૂણ હત્યા ડામવામાં કેટલેક અંશે મદદ મળી રહેશે.
- શિક્ષિત અને સ્વાવલંબી સ્ત્રી જ સમાજમાં થતા અન્યાય સામે લડીને સમાન તક પ્રાપ્ત કરી શકે તેમ છે. આથી સ્ત્રી શિક્ષણનું પ્રમાણ વધારવું જોઈએ.
- સમાજમાંથી બળાન્કારનું પ્રમાણ ઓછું થાય એ માટે સરકારે સ્ત્રીઓને લગતા સામાજિક સલામતીના કાયદા વધુ કડક બનાવવા જોઈએ. અને તેનો સઘન રીતે અમલ થાય તેવા તમામ પ્રયત્નો કરવા જોઈએ.
- આ સાથે સ્ત્રીઓ સ્વયં પોતાની જાતને અબળા ગણવાને બદલે સબળા સાબિત કરવા જુડો, કરાટે જેવા કસબો શીખીને સ્વયં પોતાની જાતનું રક્ષણ કરતા શીખે તે વર્તમાન સમયની તાતી જરૂરિયાત છે.
- સામાજિક સ્તરે પણ ધાર્મિક અને સામાજિક સંગઠનોએ તેમની સામૂહિક શક્તિ કામે લગાડવી જોઈએ. અને સ્ત્રી ભ્રૂણ હત્યાની અમાનવીય વૃત્તિ ડામવાનું કાર્ય પ્રથમ પસંદગીના ક્રમથી હાથ ધરવું જોઈએ.
- ગુજરાતમાં પાટીદાર સમાજના લોકોએ વિરાટ સંમેલનો કરી સ્ત્રી ભ્રૂણ હત્યા ન કરવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી, તે રીતે અન્ય સમાજના આગેવાનોએ સ્ત્રી ભ્રૂણ હત્યા તેમજ દહેજપ્રથા જેવા દૂષણોને ડામવા યોગ્ય પગલા લેવા જોઈએ.
- જે કોઈ વ્યક્તિ કે વ્યક્તિઓ સ્ત્રી ભ્રૂણ હત્યા સાથે સંકળાયેલી જણાય તો તેમનો સામાજિક બહિષ્કાર થવો જોઈએ.
- ફિલ્મ એ દશ્ય – શ્રાવ્ય સાધન છે. સ્ત્રી ભ્રૂણ હત્યા વિષયક ફિલ્મો અને ચલચિત્રો, જાહેરાતો બનાવી અસરકારક છાપ ઊભી કરી શકાય.
- સ્ત્રીભ્રૂણ હત્યા અટકાવવા સામાજિક સુધારાની તો જરૂર છે પણ તે પહેલાં સ્ત્રી જાગૃતિની ખૂબ જરૂર છે. ખુદ સ્ત્રીઓએ પોતે જ ‘ તું તારા દિલનો દિવો થાને ‘ એ ન્યાયે પોતાના તારણહાર બનવું પડશે. અને પોતાના અવિભાજ્ય અંશનું નિકંદન થતું રોકવું પડશે.

- સમાજમાં ક્રાંતિ લાવવી પડશે. આ ક્રાંતિ તોડફોડ કરનારી લોહિયાળ ક્રાંતિ નહિ, પણ આ તો મૂલ્યોની ક્રાંતિ, જીવનમાં સ્વરૂપોની અને માળખાઓની ક્રાંતિ.....જનજાગૃતિ લાવવા ગામ ગામ ફરી, ઘેર ઘેર પ્રચાર કરી, સ્ત્રી – પુરુષની સંખ્યાનો રેશિયો જાળવવો એ ખૂબ જરૂરી છે.
- સ્ત્રી ભ્રૂણ હત્યાને અટકાવવા નીચેના કાર્યક્રમોનું આયોજન કરી લોકોમાં જાગૃતિ લાવી શકાય. જેમકે, સ્ત્રી ભ્રૂણ હત્યા વિષયક ચિત્ર સ્પર્ધાઓ, નિબંધ અને વક્તૃત્વ સ્પર્ધા યોજવી, પ્રભાત ફેરી, શેરી નાટક, રોલ પ્લે જેવા લોક જાગૃતિના કાર્યક્રમો, પોસ્ટર સ્પર્ધા, રેલી, પરિસંવાદ, માતૃ – પિતૃ સંમેલન, સ્ત્રી જાગૃતિ અભિયાન અને સંમેલન, સુત્રલેખન વગેરે.

આ ઉપરાંત કાયદા દ્વારા પણ માનસિકતાને બદલવામાં સહાય મળશે. આ કાયદાનો ચુસ્ત અમલ ભારતીય માનસિકતાને બદલવામાં પ્રમુખ ભૂમિકા ભજવી શકશે.

૪. સ્ત્રીભ્રૂણ હત્યાના પ્રતિબંધિત કાયદાઓ

ભારત સરકારે કાયદાની જોગવાઈ કરી છે, જે નીચે મુજબ છે.

- ધી પ્રિ-નેટલડાયોગનોસ્ટીક ટેકનીક એક્ટ ૧૯૮૪ અન્વયે ગર્ભનું જાતીય પરીક્ષણ કરવા ઉપર પ્રતિબંધ છે.
- સ્ત્રીભ્રૂણ હત્યાના પ્રતિબંધિત કાયદાઓ સ્ત્રીભ્રૂણ હત્યાના પ્રતિબંધિત કાયદાઓ ગર્ભસ્થ શિશુ પુત્ર કે પુત્રી છે તે જાણવા માટે અલ્ટ્રા સોનોગ્રાફી, એમ્નીઓસેન્ટેસીસનો ઉપયોગ કરવો એ જાન્યુઆરી, ૧૯૮૬ થી કાનૂની રીતે સજાને પાત્ર ગૂનો બને છે.
- અલ્ટ્રા સાઉન્ડ પદ્ધતિથી સાધન-સામગ્રી ધરાવનાર તમામ દવાખાનાઓની નોંધણી કરાવવી જ જોઈએ તેમજ દવાખાનામાં કાયમી ધોરણે અંગ્રેજીમાં કે સ્થાનિક ભાષામાં સૂચના લખી હોવી જોઈએ કે “ગર્ભનું જાતીય પરીક્ષણ કરવાની કાનૂની મનાઈ છે.”
- ગર્ભનું જાતીય પરીક્ષણ કરનાર ડોક્ટર કે રેડિયોલોજિસ્ટને તેમજ તે અંગે પ્રોત્સાહિત કરનાર સગાં સંબંધીને પણ પાંચ વર્ષની કેદ અને રૂ. ૫૦,૦૦૦ /- સુધીનો દંડ થઈ શકે છે.
- પુત્રને જન્મ ન આપવા બદલ માતાને દોષ દેવો તે ખોટું છે. પુત્રને જન્મ આપવા બદલ y પ્રકારના રંગસૂત્રો જવાબદાર છે, જે ફક્ત પિતા જ આપી શકે છે. માટે સ્ત્રી પર અત્યાચાર કરવો એ પણ ગૂનો છે.
- ગર્ભનું પરીક્ષણ ફક્ત તબીબી કારણો જેવા કે શારીરિક વ્યાધિઓ અને જન્મજાત ખોડખાંપણ શોધી કાઢવા જેવા કારણો માટે જ કરાવી શકાય, ગર્ભસ્થ શિશુ પુરુષ છે કે સ્ત્રી તે જાણવા કરી શકાય નહિ.
- ઉપરોક્ત વ્યાધિઓના નિદાન માટે પ્રસૂતિ પૂર્વ પરીક્ષણ ટેકનિકનો ઉપયોગ પ્રજોત્પત્તિને લગતા દવાખાના, પરામર્શ કેન્દ્રો તથા પ્રયોગશાળાઓ જ કરી શકશે અને તે પણ ગર્ભ પરીક્ષણ ધારા અન્વયે નોંધાયેલ હોવા જોઈએ.
- ગર્ભ પરીક્ષણ સાથે સંકળાયેલ હોય તેવા દવાખાના કે કોઈ ડોક્ટર કે દવાખાના દ્વારા આ પ્રકારના ગર્ભ પરીક્ષણ કરવા અંગેની જાહેરાત થતી હોય તો આપના જિલ્લાના મુખ્ય જિલ્લા આરોગ્ય અધિકારીને તેની તત્કાળ જાણ કરો.

Form

૫. ઉપસંહાર

તંદુરસ્ત સામાજિક જીવનનો સમગ્ર આધાર તંદુરસ્ત માનસિકતાને આભારી છે. આ માનસિકતા રાતોરાત ઘડાતી નથી, સાથે સાથે એ પણ છે કે માણસ ધારે તો વિધાયક પરિવર્તન લાવી શકે છે, જરૂર છે દ્રઢ નિર્ણયશક્તિની... અને તો આપને એક સ્વસ્થ સમાજને સાર્થક કરી શકીશું.

સંદર્ભ સૂચિ

૧. સિંહા આરતી કૃષ્ણા, 'Violence from cradle to grave', Institute of Chartered Finance Analysis of India, ICFAI Uni. Hyderabad, 2007,
૨. મૂર્તિ સુધા, 'મનની વાત' અનુવાદ સોનલ મોદી, આર.આર. શેઠની કંપની, મુંબઈ, ૨૦૦૪
૩. www. ટહુકાર. કોમ
૪. www. ૨૪દુનિયા. કોમ
૫. www.The New World. Com
૬. www. દિવ્યભાસ્કર.કોમ
૭. www. રીડગુજરાતી.કોમ